

YAHYÂ b. SELLÂM

el-Mâlikî, I, 122). Bunlar arasında oğlu Muhammed, Hasan b. Dînâr, Hammâd b. Seleme, Hemmâm b. Yahyâ, İbn Ebû Arûbe, Bühlûl b. Râsîd, İbn Ferrûh, İbn Lehîa gibi âlimler yer alır. Asbağ b. Ferrûh, Ebû Dâvûd Ahmed b. Mûsâ b. Cerîr ve daha pek çok Afrikalı âlim ondan rivayette bulundu. Yahyâ b. Sellâm, oğlu Muhammed'le birlikte Trablus ve Mısır yoluyla gittiği hac dönüşü sırasında Mısır'da hastalandı, 200 (815) yılının Safer (Eylül) ayı başlarında Fustat'ta vefat etti ve Mukattam mevkiinde Kayrevanlı muhaddis İbn Ferrûh'un kabri yanına defnedildi.

Eserleri. 1. Tefsîru Yahyâ b. Sellâm (nşr. Hind Şelebî, I-II, Beyrut 1425/2004). Eserden bazı parçalar günümüzde Tunus'ta olup bunlar tam bir Kur'an tefsiri meydana getirecek durumda değildir. Bununla birlikte mevcut kısımlar müellifin tefsirdeki metodunu belirlemeye yeterlidir. Eser genelde öncekilerin naklî tefsirlerine benzerse de Yahyâ b. Sellâm kendinden sonrakilere yeni metotlar verebilecek bazı tecrübelerle girişmiştir. Bu dağınık tefsir rivayetleri ya oğlu Muhammed veya Ebû Dâvûd Ahmed b. Mûsâ b. Cerîr (ö. 244/858) tarafından nakledilmiş, Muhammed babasının tefsirine bazı ilâveler yapmıştır. Endülüslü İbn Ebû Zemen'in bu tefsiri ihtisar etmiş (*Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-âzîz*, nşr. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâse – M. Mustafa el-Kenz, Kahire 1423/2002), Ebû'l-Mutarîf el-Kanâzî diye bilinen Abdurrahman b. Mervân el-Kurtubî'nin de eseri ihtisar ettiği belirtilmiştir. **2. et-Teşârif: Tefsîrû'l-Kur'ân mimme'stebehet esmâ'ühû ve taşarrâfet me'ânihi.** Kur'ân-ı Kerîm'in 115 kelimesinin vecihlerinin gösterildiği eser Hind Şelebî tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). Nâşir eserin baş tarafına vücûh ve nezâire dair geniş bir tarihe koymuştur. Eserin, Yahyâ b. Sellâm'ın torunu Yahyâ b. Muhammed'e ait olduğuna dair kayıtlar varsa da Hind Şelebî, Yahyâ b. Sellâm'ın tefsiriyle yaptığı karşılaştırmalara dayanarak bunun torun Yahyâ'ya değil dede Yahyâ'ya aidiyetini ispatlamaya çalışmıştır. Kaynaklarda Yahyâ'nın hadise dair *Kitâbü'l-Câmî*, *İhtiyâr fi'l-kur'ât min tarîki'l-âşâr* ve fıkıhla ilgili *Kitâbü'l-Eşribe* adlı üç eserinin daha bulunduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Sellâm, *et-Teşârif: Tefsîrû'l-Kur'ân mimme'stebehet esmâ'ühû ve taşarrâfet me'ânihi* (nşr. Hind Şelebî), Tunus 1400/1980, neşreden giriş, s. 67-86; Ebû'l-Arab, *Tabakâtü 'ulemâ'i İfrîkiyye* (nşr. Muhammed Ben Şeneb), Cezayir 1332/1914, s. 35-38; Ebû Bekir el-Mâlikî, *Ri'yâzü'n-nüfûs*, Kahire 1951, I, 122-124, 141;

İbn Abdülber en-Nemerî, *Câmî'u beyâni'l-ilm*, Kahire, ts. (İdâretü't-tibâati'l-müniriyye), II, 148; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. M. Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 53, 54; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 380-381; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzeheb*, Kahire 1351, s. 101; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 373; İbn Nâcî, *Ziyâdât 'alâ Me'âlimi'l-imân*, Tunus 1320, I, 240-243; II, 95-98; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 371; İbn Ebû'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân*, Tunus 1963, I, 98-99; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 332; Sezgin, *GAS*, I, 39; İsmail Cerrahoğlu, *Yahyâ İbn Sellâm ve Tefsirdeki Metodu*, Ankara 1970; Abdüsselâm Ahmed el-Kenûnî, *el-Medresetü'l-Kur'âniyye fi'l-Mağrib mine'l-fethi'l-İslâmî ilâ İbn 'Atıyye*, Rabat 1401/1981, I, 135-137; Hind Şelebî, *el-Kur'ât bi-lfrîkiyye*, Tunus 1983, s. 151-184; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Kitâbü'l-Ömr fi'l-muşannefât ve'l-mü'ellifîne't-Tünisiyyîn* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Beyrut 1990, I, 101-105; Vesîle Bel'îd b. Hamde, *et-Tefsîr ve itticâhâtühû bi-lfrîkiyye*, Tunus 1414/1994, s. 77-147; Hamadi Sammoud, "Un éxégète oriental en Ifriqiya: Yahyâ b. Sallâm", *IBLA*, XXXIII (1970), s. 227-242; G. Yver, "al-Kâiravân", *El (Fr.)*, II, 686.

İSMÂİL CERRAHOĞLU

YAHYÂ-YI ŞİRVÂNÎ

(يحيى شرواني)

Seyyid Cemâlüddîn Yahyâ
b. Seyyid Bahâiddîn eş-Şîrvânî
(ö. 870/1466)

**Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu,
süfi müellif.**

XIV. yüzyılın sonlarında Şirvanşahlar'ın başşehri Şamahî'da doğdu. Şîrvânî nisbesi yanında hayatının önemli bir kısmını geçirip vefat ettiği Bakû'ye nisbetle Bakûvî diye de anılır. Soyü İmam Mûsâ el-Kâzım'a dayanır. Babası Seyyid Bahâeddin ve ataları, Şirvanşahlar Devleti'nde nakîbüleşraf-lık vazifesini üstlenmişlerdir. Yahyâ-yı Şîrvânî tahsilini çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği Şamahî'da Şemseddin Ahîkesî, Kutbüddin es-Serabî ve Mevlânâ Tâceddin gibi âlimlerin yanında tamamladı. Bu sırada gördüğü bir rüya üzerine Şamahî'da faaliyet gösteren Halvetî şeyhi Sadreddin-i Hiyâvî'ye intisap etti. Şeyh Sadreddin, vefatından sonra yerine Yahyâ-yı Şîrvânî'nin geçmesini vasiyet ettiği halde müridleri onun çok genç olduğu gerekçesiyle Sadreddin'in damadı Pîrzâde'nin etrafında toplandılar. Bunun üzerine Seyyid Yahyâ, Şamahî'dan ayrılmaya karar verdi. O sırada Şirvanşahlar Devleti'nin başında bulunan ve merkezi Bakû'ye taşıyan Sultan Halil (Halîlullah Han), Yahyâ'yı yeni başşehre davet etti ve burada inşa ettirdiği sarayın yakınındaki Keykubad Mescidi'ni ona tahsis etti. Böylece Halvetiyye'nin İslâm dünyasın-

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Şirvanşahlar Sarayı'nın arka avlusundaki türbesi

da yayılmasına kaynaklık edecek en önemli hankah onunla birlikte faaliyete geçmiş oldu. Seyyid Yahyâ'nın Bakû'de kırk yıldan fazla şeyhlik yaptığına dair rivayet (Mehmed Nazmi Efendi, vr. 8^b) doğru ise onun Bakû'ye gelişi 1420'den hemen sonra olmalıdır. Kaynaklarda Seyyid Yahyâ'nın vefatıyla ilgili 862 (1458), 867, 868 ve 869 (1465) gibi farklı tarihler verilmektedir. Bununla birlikte onun vefatının Sultan Halil'in vefatından dokuz ay sonra gerçekleştiği belirtilmiştir (Lâmîî, s. 575; Taşköpri-zâde, s. 272). Süyûtî, Sultan Halil'in ölüm tarihini 869 (*Nazmü'l-İkyân*, s. 110), İbn İyâs da Zilhicce 869 (Temmuz-Ağustos 1465) (*Bedâ'î'u'z-zühûr*, II, 431) şeklinde kaydettiğine göre Seyyid Yahyâ 870 senesinin Ramazan ayında (Nisan-Mayıs 1466) vefat etmiş olmalıdır. Kabri Keykubad Mescidi'nin kible tarafında inşa edilen sekizgen planlı türbe içerisinde yer almaktadır. Bu türbe günümüze kadar gelmiş olup halen Şirvanşahlar Saray Müzesi dahilinde bulunmaktadır. Seyyid Yahyâ'nın hankahı Esfaverî'nin 1501'de Bakû'yü zaptetmesi sırasında tahrip edilmişse de Sultan III. Murad zamanında Şirvan'ın Osmanlılar tarafından fethinin ardından Özdemiroğlu Osman Paşa burayı tamir ettirip girişine bir taçkayı yaptırmıştır. Şirvan mimari üslubundaki bu kapı halen ayakta olup Murad kapısı ve Şark darvazası adıyla anılmaktadır. Mescid, 1918'de Bolşevikler ve Ermeniler'in müslümanlara yönelik katliamları sırasında yakılmış, daha sonra etrafındaki kabirlerle birlikte ortadan kaldırılmıştır.

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin tarikat silsilesi Sadreddin-i Hiyâvî, Hacı İzzeddin Türkmanî, Ahî Mîrem Halvetî vasıtasıyla Halvetiyye'nin kurucusu Ömer el-Halvetî'ye ulaşır. Halvetiyye'de yedi isimle uygulanmakta

olan zikre beş isim daha ekleyerek on iki isimle zikir yaptırması, *Virdü's-settâr* diye bilinen evrâdı tertip etmesi, halvet ve zikir âdâbıyla ilgili yenilikler yapması dolaşısıyla tarikatta ikinci pîr (pîr-i sâni) olarak kabul edilmiştir. Onun riyâzete çok önem verdiği, yaz aylarında sahraya çıkarak halvet ve ibadetle meşgul olduğu, savm-ı visâl yaptığı nakledilir. O dönemde Azerbaycan muhitinde gelişen Bâtınîlik hareketine karşı Ehl-i şînet inancını savunan Seyyid Yahyâ'nın ardından şeyhlik makamına büyük oğlu Şeyh Fethullah geçmiştir (ö. 871/1467). *Nefehât Tercümesi*'nde ise (s. 576) Seyyid Yahyâ'dan sonra posta halifelerinden Pîr Şükrullah'ın oturduğu, bu makama kendisinin geçmesi gerektiğini söyleyen şeyhin ortanca oğlu ile aralarında ihtilâf çıktığı belirtilmektedir. Bu olaya temas eden Hulvî, Seyyid Yahyâ'nın makamını halifelerinden Pîr Şükrullah'a vasiyet ettiğini kaydeder (*Lemezât-ı Hulviyye*, vr. 194^a). Öte yandan Hulvî, şeyhin makamına Pîr Muhammed Bahâeddin Erzincânî ya da Dede Ömer Rüşenî'nin oturduğuna dair rivayetler bulunduğunu da söyler. Seyyid Yahyâ'nın küçük oğlu Şeyh Nasrullah, Kırım hanının daveti üzerine Kırım'a giderek burada hem nakîbüleşrafılık görevini üstlenmiş hem de tarikat faaliyetlerini sürdürmüştür. Halvetîlik, Kırım ve civarında ilk defa onun vasıtasıyla yayılmıştır (Hasan Kırımî, vr. 2^a). Seyyid Yahyâ'nın, sayısının 10.000'e ulaştığı belirtilen müridlerinden 360'ına hilâfet verdiği kaydedilir. Halvetiyye'nin İslâm dünyasında geniş bir coğrafyaya yayılması bu halifeleri vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Çoğu Anadolu'lu olan

halifelerinden bazıları şunlardır: Ali Alâeddin Rûmî, Muhammed Bahâeddin Erzincânî, Dede Ömer Rüşenî, Habib Karâmânî, Afyonlu Pîr Şükrullah, Yûsuf Ziyâeddin Müskürî, Seyyid Ahmed Sünnetî.

Eserleri. Yahyâ-yı Şîrvânî Arapça, Farsça, Türkçe manzum ve mensur eserler kaleme almış, şiirlerinde "Seyyid" mahlasını kullanmıştır. 1. *Virdü's-settâr* (*Vird-i Yahyâ, Vird-i Halvetiyye*) (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 842/2; Lala İsmâil, nr. 727/5). Halvetiyye tarikatının bütün şubelerinde günlük evrâd olarak okunur. Ahşen Batur (*Esrârü't-tâlibin ve Vird-i Settâr Tercümesi*, İstanbul, ts.) ve Hasan Almaz'ın (aş.bk.) Türkçe'ye çevirdiği eserin metni de bu çalışmalarda neşredilmiştir. Eseri Şah Veliyyullah Ayıntâbi, Tireli Kara Çelebi, Ömer Fuâdî, Şemseddin Halvetî, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, Prizrenli Markalaçzâde Süleyman ve Harîrîzâde Kemâleddin şerhetmiştir. Bunlardan Markalaçzâde ile (nşr. Alaattin Yayıntaş, İstanbul 1988) Harîrîzâde'nin (*Fethu'l-esrâr Şerh-i Virdü's-settâr*, İstanbul 1287) şerhleri basılmıştır. 2. *Şifâü'l-esrâr*. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin tek Türkçe eseri olup aynı zamanda Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufî kitaptır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2283). Eserde tasavvufî meseleler Kur'an ve hadislerden delillerle anlatılmış, bu arada tasavvuf yüklerinin sözlerine de yer verilmiştir. Sadeleştirilerek Azerbaycan'da ve Türkiye'de yayımlanan eserin esas metni Mehmet Rıhtım tarafından neşredilmiştir (*Şifâ al-esrâr [Sûfiliğin Sırları]*, Bakü 2010). 3. *Keşfü'l-kulûb*. Sultan Halîl'e ithaf edi-

len bu Farsça eserde akıl, kalp, ruh ve nefis konuları ele alınmıştır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/1; Hacı Selim Ağa Ktp., Ke-mankeş, nr. 49/7). 4. *Âdâbü'l-vuğû' ve ş-şalât* (*Esrârü'l-vuğû'*). Eserde abdest ve namazın tasavvufî açıdan sırları üzerinde durulmuştur (Hacı Selim Ağa Ktp., Ke-mankeş, nr. 49; Manisa Murâdiye Ktp., nr. 2906/2). Yahyâ-yı Şîrvânî'nin *Kitâbü'l-Vuđû'* isimli bir başka eseri daha vardır (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr. 1683) ve bu iki eserin muhtevası birbirinden farklıdır. 5. *Mekârim-i Ahlâk* (*Ahlâk-ı Maḥmûde*) (İÜ Ktp., AY, nr. 3671). 6. *Maḳāmât* (*Heft Maḳām*). Eserde seyrüsülûkün yedi makamı anlatılmıştır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, FY, nr. 1044/2). 7. *Aṭvârü'l-kalb*. 772 beyitten oluşan eserde kalbin tasavvufî mânası ve yedi farklı tavrı açıklanmıştır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904). Müellifin *Şerḥ-i Merâtib-i Esrârü'l-kulûb* (*Heft Vâdi*) adlı bir eseri daha vardır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904). Kalbin aşk, mârifet, istiğna, tevhid, hayret ve fakr hallerinden bahseden bu eserin Ayper Selim (Öcal) tarafından hazırlanan yüksek lisans çalışmasında edisyon kritiği yapılmıştır (1989, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 8. *Beyânü'l-'ilm* (*'ilm-i Ledünnî*). 550 beyitten meydana gelen eserde mârifet ve zikir konuları üzerinde durulmuştur (İÜ Ktp., FY, nr. 1127; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/9). 9. *Menâzilü'l-'âşîkin* (*Çihil Menâzil-i Heft İklim*). 1797 beyit olup Ebû Said-i Ebû'l-Hayr'ın *Maḳāmât-ı Erba'in*'inin yorumu niteliğindedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1742/1; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/2). 10. *Şerḥ-i Su'âlât-ı Gülşen-i Esrâr*. Mahmud Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz* adlı mesnevisinin kısa bir şerhidir (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, FY, nr. 1044/5; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/7). 11. *Gazelîyyât*. İlâhî aşk konusunda Farsça on beş gazelden ibarettir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904; Manisa Murâdiye Ktp., nr. 2906/12). Yahyâ-yı Şîrvânî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Rumûzü'l-işârât* (*Te'vîlû ve tefsîru "İlhîne's-şîrâta'l-müstakîm"*), *Şerḥ-i Esmâ-i Şemâniyye*, *Risâle fî şalâti'n-nebi*, *Taşarrufât-ı Mükâşefât*, *Mî-yâr-ı Tarîkat*, *Menâkıb-ı Emîrü'l-mü'minin 'Alî kerremallâhu vecheh*, *Kıssa-i Manşûr*. Müellifin eserlerinden *Virdü's-settâr*, *Keşfü'l-kulûb*, *Esrârü'l-vuğû'*, *Rumûzü'l-işârât*, *Menâzilü'l-'âşîkin*, *Şerḥ-i Merâtib-i Esrârü'l-kulûb*, *Şerḥ-i Esmâ-i Şemâniyye*, *Şerḥ-i Su'âlât-ı Gülşen-i Esrâr*, *Aṭvârü'l-kalb*, *Beyânü'l-'ilm*, *Risâle fî şalâti'n-nebi*, *Me-*

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin *Şifâü'l-esrâr* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2283)

YAHYÂ-YI ŞİRVÂNÎ

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Farsça risâlelerinin bulunduğu mecmuanın ilk iki sayfası (Çorum, Hasan Paşa Ktp., nr. 19, hk. 2101)

nâkib-ı Emîr'ü'l-mü'minîn 'Alî kerremallâhu vecheh ve Gazeliyyât Hasan Almaz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Bakû'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hayatı ve Eserleri, Ankara 2007). Mehmet Rıhtım'ın Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hayatı ve eserlerine dair yaptığı bir inceleme *Azerbaycan Türkçesi'yle yayımlanmıştır* (bk. bibl.). Yahyâ-yı Şîrvânî'ye nisbet edilen *Esrârü't-tâlibîn* benzer adlarla Abdülkâdir-i Geylânî (*Sırrü'l-esrâr*), Ali Semerkandî ve Yûsuf Gûrânî'ye de izâfe edilmiştir. Ancak bu eserin Seyyid Yahyâ'nın halifesi Yûsuf Ziyâeddin Müskürî'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ-yı Şîrvânî, *Şifâü'l-esrâr*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2283; Süyûtî, *Naẓmü'l-İkân* (nşr. Philip K. Hitti), New York 1927, s. 110; İbn İyâs, *Bedâ'î'u-z-zühûr*, II, 431; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 574-577; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 270-272; Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*, İstanbul 1290, s. 9-10; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 93; Hacı Ali Âlî, *Tuhfetü'l-mücâhidîn*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 2293, vr. 525^a-526^b; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 281, vr. 189^b-195^a; Münîrî Belgradî, *Silsiletü'l-mukarrebîn*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2819, vr. 49^a; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VII, 308; Mehmed Nazmi Efendi, *Hediyetü'l-ihvân*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 495, vr. 3^a-5^a, 8^a-9^b; Hasan Kırımlî, *Makâlât-ı Ed'îyye Tarikat-ı Halvetiyye-i Cemâliyye*, Millet Ktp., nr. 243, vr. 2^a; Necmeddin Hasan, *Silsilenâme-i Tarik-ı Halvetiyye ve Sünbûliyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1761; Abbas Kulî Ağa Bakıhanov, *Gülîstân-ı İrem* (nşr. Abdülkerim Alizâde – Muhammed Aka Sultanof – Muhammed Azerli), Bakû 1970, s. 209; Harîrîzâde, *Tibyan*, I, 346^a-349^a; Hocaẓâde Ahmed Hilmi, *Seyyid Yahya Şîrvânî*, İstanbul 1319, s. 4-8; Osmanlı Müellifleri, I, 198; Tomar-Halvetiyye, s. 25-27; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul

2006, III, 138-139; Cafer İbrahimov, *Azerbaycanın XV. Esr Tarixine Dair Oçerkler*, Bakû 1958, s. 182-185; M. Usejnov v.dğr., *Istoriya Arxitekturu Azerbaidjana*, Moskva 1963, s. 185-196; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbâyçân*, Bakû 1987, s. 179; Sara Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, Bakû 1997, s. 187; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İstanbul 2000, s. 27-28, 32; Hamîdiyân, "Yahyâ-yı Şîrvânî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1382, V, 627-628; Fıridun Bey Köçerli, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihî Materyalları*, Bakû 2005, I, 85; Mehmet Rıhtım, *Seyyid Yahya Bakuvi ve Xalvetilik*, Bakû 2005.

MEHMET RİHTİM

YAHYÂ TEVFIK EFENDİ

(ö. 1205/1791)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1128'de (1716) İstanbul'da doğdu. Babası müderris Eyüp Efendi'dir. İlk eğitimi babasından ve onun muhitindeki hocalardan aldı. 1149'da (1736) ruûs imtihanını kazanarak çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. 1180'den (1767) itibaren kadılık mesleğine geçti. Önce Selânik, ardından Şam (1187/1773) ve Mekke (1192/1778) kadılığında bulundu. 1199'da (1785) İstanbul pâyesini, ertesi yıl Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı, 1201'de (1787) Rumeli kazaskerliği pâyesine nâil oldu. 28 Rebiülevvel 1202'de (7 Ocak 1788) fiilen Rumeli kazaskerliğine getirildiyse de bu görevde üç ay kalabildi. Ertesi yıl III. Selim'in tahta çıkışından hemen sonra 20 Receb 1203'te (16 Nisan 1789) tekrar Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Cülûs münasebetiyle düşürdüğü biri Arapça, diğeri Türkçe iki tarih padişah tarafından memnuniyetle karşılandı. Ancak III. Selim yapmayı düşündüğü reformlar için şeyhülislâmlık makamına Hamîdîzâde Mustafa Efendi'yi

getirdi. Muhtemelen, yeni şeyhülislâmın mâzul ulemâyı İstanbul dışındaki arpalıklarına gönderme kararına muhalefet ettiği için 28 Muharrem 1204'te (18 Ekim 1789) görevinden alındı; 28 Cemâziyelâhîr 1204'te (15 Mart 1790) nakîbüleşraflığa tayin edildi.

Hamîdîzâde Mustafa Efendi'nin ulemâya yönelik ıslahat faaliyetleri büyük tepkiye yol açınca III. Selim onu azledip yerine reisülulemâ ve nakîbüleşraf Seyyid Yahyâ Tefvik Efendi'yi getirdi (8 Receb 1205 / 13 Mart 1791). Bazı kaynaklarda Tefvik Efendi'nin şeyhülislâm olmayı çok arzu ettiği, hatta yakınlarına, "Bir gün de olsa şeyhülislâmlık yapmadan Allah canımı almasın" dediği rivayet edilir. III. Selim'in ona yolladığı hatt-ı hümayunda daha önce ilmiye mesleği için uygulanan nizama aykırı davranmamasını, şer'î hukuktan ayrılmamasını, sürgüne gönderilenleri geri getirmeye teşebbüs etmemesini tembih etmişti. Aslında III. Selim onu daha uygun birini buluncaya kadar bu makama getirmişti. Yahyâ Tefvik Efendi şeyhülislâm olduğundan on üç gün sonra vefat etti (22 Receb 1205 / 27 Mart 1791), Fatih'te Küçük Karaman'da yaptırdığı medreseye defnedildi (Cevdet, V, 111-112). Ölümüne, "Câh-ı İftâdan geçip Yahyâ Efendi gitti vâh" mısraı tarih düşürülmüştür.

Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhim Efendi'nin damadı olan Yahyâ Efendi'nin matematiğe ve kimyaya merakı vardı, bu alanda çeşitli çalışmalar yaptırdığı belirtilir. Türkçe, Arapça, Farsça şiirler kaleme almıştır. İran ve Osmanlı şairlerinden seçtiği beyitleri içeren *Müntehab* adlı bir derlemesi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nden dedir (Hazine, nr. 344). İstanbul Sirkeci'

Yahyâ Tefvik Efendi'nin bir fetvası (İlmiyye Salnâmesi, s. 564)

